

Jön Türkler ve Siyasetlerine Yönelik Farklı Bir Algılama: Muhafazakârlar

Different policies for the Young Turks and Perception: The Conservatives

Yaşar DEMİR*

Özet

Jön Türkler yakın tarihimizin en önemli politik gruplarından birini oluşturmuşlardır. Bir asır geçmesine rağmen amaçları, emelleri, siyasi ilişkileri hala açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu atmosfer içinde dini hassasiyetleri ön planda olan yazarların şiddetli eleştirilerine hatta hakaretlerini canip olmalarına karşın, pozitivist eğilimli yazarlar daha çok Türk aydınlanmasının öncüleri olarak görmüşlerdir. Muhafazakâr yazarlar kendilerini işbirlikçi, vatan haini, maneviyattan yoksun, hırsız, din düşmanı olarak tanımlamışlardır. Jön Türklere reformlar için destek veren Said-i Nursi, Mehmet Akif gibi muhafazakâr aydınlara yönelik İslamcı yazarların eleştirileri ise, hayretlerini sunma şeklinde olmuştur.

Anahtar kelimeler: Jön Türkler, Abdulhamit Han, Batılılar ve Jön Türkler, Masonlar, Siyonistler, Ermeniler, Muhafazakâr yazarlar.

Abstract

One of the most important political groups in recent history have formed the Young Turks. Although a century has passed goals, ambitions, political relations are still not fully elucidated. In this atmosphere of fierce criticism and even insults the authors at the forefront of religious sensitivities canip Although the positivist leaning more and more Turkish writers saw themselves as pioneers of enlightenment. Conservative writers themselves collaborator, traitor, devoid of spirituality, thief, described as an enemy of religion. Said-i Nursi that support for reforms in the Young Turks, Mehmet Akif Islamist writers such as conservative critics of the intellectuals, the present has been shaped appreciation.

Key words: Young Turks, Abdulhamit Han, Westerners and the Young Turks, Freemasons, the Zionists, the Armenians, the conservative writers.

Giriş

Jön Türk hareketinin başlangıcı II. Mahmud'un reformları sonrası oluşan politik ortamda yeşeren liberal muhalefetin devamı olarak kabul edilmektedir.¹ Fikri akım Genç Osmanlılar'a dayansa da, esas itibarıyla bu hareket, kurumsal yapısını Mekteb-i Tıbbiye'de kazanmaya başlamıştır. Sultan Abdülhamid'e karşı duyulan tepkinin sonucunda oluşan bu hareket başta tıbbiye olmak üzere, mülkiyeye ve askeriyeye sıçramıştır. Kendilerine göre benimsedikleri Batılılaşma fikrini ideoloji olarak benimsemişlerdir. Bu oluşumun önde gelenleri başlangıçta Batı'ya öğrenim görmeye giden ya da devletin içindeki Batılılar'ın okullarından mezun her biri birbirinden bağımsız kişilerdi. Zamanla Batı tarzı adab-ı muaşeret ve hayatını benimseyip içselleştirerek Batı'nın tüm kültür ve inancının Osmanlı'da da hâkim olmasını isteyen siyasi bir grup olarak ortaya çıkmışlardır. Memleketin kötü gidişine ancak Batı'yı taklit ederek dur demeyi gaye edinen bir sosyal hareket² olan Jön Türkler, kendi aralarında bir bütünlük içinde hareket etmemişlerdir. İslamcı, Türkçü, liberal ve pozitivist fikirlerin bir arada bulunduğu bir örgütlenme şeklinde tezahür etmişlerdir. Şerif Mardin'e göre; Jön Türkler'in siyasi fikirlerinin nasıl ve ne şekilde bir derinliğe sahip olduğu hususunda fazlaca araştırma yapılmamıştır.³ Netice itibarıyla bu konuda söz bitmemiştir.

Bu çalışmamızda Jön Türkleri farklı bir açıdan değerlendiren bir kesimin tarz-ı hareketlerini inceleyeceğiz. Jön Türklerin neden ve nasıl oluştuğu, siyasi hareketlerinin oturduğu ideolojinin, felsefenin muhafazakâr yazarlarca nasıl algılandığı ve tanımlandığı şu ana kadar müstakil bir çalışmada yer almamıştır. Haklarında özellikle olumlu sözler söylenmesi ya da sadece ideolojik olarak kendilerini Jön Türklere yakın hisseden bir kesimin çalışmalarına dayanarak bu konuda tam bir fikir edinmek imkânsızdır. Bu durum Jön Türklerin anlaşılması hususunda bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Çalışmamız muhafazakâr yazarların görüşlerini yansıtarak Jön Türkler hakkındaki bakış açısına farklı bir boyut kazandırmayı hedeflemektedir. Bu itibarla Jön Türklerin özellikle sağcı çevrelerde nasıl algılandığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Jön Türklerin faal siyasi hayatlarının sona ermesinden yaklaşık bir asır zaman geçmiş olmasına karşın bu konu üzerinde yapılan çalışmalar hiç durmadan devam etmektedir. Esasen temsil ettikleri fikir ve ideoloji kendilerinden bir asır önce Lale devri olarak tanımlanan dönemde başlamıştı. Bu devir aynı zamanda Osmanlı'da ilk Batılılaşma hareketinin başlangıç dönemi olarak da kabul edilmektedir. Batı karşısında alınan mağlubiyetler toplumda sosyal bir sarsıntı meydana getirmiş ve devlet adamları bu kötü gidişe devamlı surette hal çareleri aramışlardı. Bu noktada

* Dr., Strasbourg Üniversitesi, Sanat, Tarih ve Avrupa Medeniyetleri Bölümü. dr.yasardemir@gmail.com

1 Kayalı Hasan, *Jön Türkler ve Araplar, Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, İstanbul, Tarih vakfı yurt yayınları, 2. baskı 1998, s.43.

2 Sırma İhsan Süreyya, *II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, İstanbul, Beyan yay., 2007, s.15.

3 Mardin Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul, İletişim yayınları, 2003, s. 21.

19. asrın sonlarına doğru Osmanlı'da Batılılaşmanın artmasıyla birlikte başlayan süreçten etkilenen toplumun bir parçası olarak Jön Türkler zuhur etmişlerdi ve etkiledikleri fikirleri Osmanlı'da hâkim kılma ya da İhsan Süreyya Sırma, Kadir Mısıroğlu gibi Türk entelektüellerin belirttiği gibi Batı'dan aldıklarını taklit etmek suretiyle aynen tatbik etme amacını gütmüşlerdi.

Jön Türklerin fikri yapıları ve halet-i ruhiyeleri hakkında söz bitmemiştir. Sözen ziyade haklarında tartışmalar zaman zaman şiddetlenerek devam etmektedir ve toplum bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır. Öyle ki tartışmalar Jön Türkler ekseninden ve akademik üsluptan çıkıp ideolojik kavgaya varmaktadır.

Türkiye'de ideolojik gruplaşmalar her alanda olduğu gibi jön Türkler konusunda da kendisini göstermiş, yapılan değerlendirmeler de ideolojik yaklaşımlardan azade kalmamıştır. Sol eğilimli araştırmacılar, tarihçiler Jön Türkleri Türkiye'deki aydınlanma felsefesinin büyük aydınları mesabesinde görürken, İslami ya da muhafazakâr çevrelerin tanımlamaları, analizleri daha çok ihanet, taklitçilik, körü körüne Batı hayranlığının temsilcileri olma şeklinde bir tanımlama içersindedirler.

Bu meyanda muhafazakâr aydınların Jön Türkleri nasıl değerlendirdikleri, çalışmalarını hangi sosyolojik bakış açısına göre yaptıkları, kendilerini ne ile suçladıkları, yine onlara göre Jön Türklerin kimlerden oluştuğu, amaçlarının neler olduğu ve hangi fikir akımından etkilendikleri meseleleri etraflıca incelenmemiş konulardır. Bu çalışma Jön Türklere eleştirel yaklaşan kesimin onları nasıl tanımladıklarını gösteren bir mahiyettedir. Netice itibariyle bu çalışmadan maksat, alışlagelmışin dışında farklı bir algılamayı ortaya koyarak Jön Türklerin siyasetlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmak olacaktır.

Jön Türkler sadece siyasi fikir mücadelesi ve basın yayın araçlarıyla istedikleri değişimi yapamayacaklarının farkına vararak bunu askeri yöntemlerle gerçekleştirmeye karar vermişlerdir. Marko Paşa'nın sağladığı serbestlikten faydalanan Konyalı Hikmet Emin, Diyarbakırlı Abdullah Cevdet ve İshak Sukuti, Jön Türkleri 1880'lerde bir örgüt haline getiren kişiler olarak öne çıkmışlardır.⁴ Gittikçe güçlenen bu grup İttihat Terakki Cemiyeti adını alarak gücünün zirvesine ulaşmış ve 24 Temmuz 1908'de Sultan II. Abdulhamid'i devirerek iktidarı ele geçirmişlerdir. Bir süre sonra muhalefete maruz kalmış olsalar da meşhur 31 Mart vakası ile iktidarlarını sağlama almışlardır. Balkan harplerindeki mağlubiyet karşısında zor duruma düşmüşler ve 23 Ocak 1913'deki Babıâli baskınıyla yeniden darbe yoluyla iktidarı ele geçirmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilginin kesinleşmesinden sonra Talat Paşa hükümeti 8 Ekim 1918'de istifa etmiştir. 1 Kasım'da yapılan olağanüstü kongrede İttihat Terakki Cemiyeti kendini feshetmiş ve üyeler "Teceddüd Fırkası" (*Yenilenme Partisi*) adıyla yeni bir parti kurulmasına karar vermiştir. Savaş

4 İrtem Kani Süleyman, *Yıldız ve Jön Türkler, İttihat -Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi*, İstanbul, Temel yayınları, 1999, s.12.

sonrasında ortaya çıkan kaostan en az zararlı kurtulmak isteyen cemiyet liderleri Enver, Talat ve Cemal Paşalar 2 Kasım 1918'de yurtdışına kaçtılar. Bu dönemde gerek Türkiye'de, gerekse İtilaf Devletleri kamuoyunda yaygın olan inanca göre parti örgütü tasfiye edilmemiş, daha sonra yeniden ortaya çıkmak üzere yeraltına çekilmişti. Siyasi grup olarak etkinliklerini Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle kaybetmişlerdir. Bununla birlikte savundukları fikirler bugün bile Türkiye'nin sosyal ve siyasal ortamında etkisini devam ettirmektedir.

Jön Türkleri eleştiren muhafazakar aydınlardan ve yazarlardan Necip Fazıl Kısakürek'in *Ulu Hakan Abdulhamit Han*, Süleyman Kocabaş'ın *Abdülhamit Han*, Adem Çevik'in *Abdülhamit'te Yanılanlar*, İhsan Süreyya Sırma'nın *Abdülhamit'in İslam Birliği Siyaseti* ve son olarak da Kadir Mısıroğlu'nun, *Bir Mazlum Padişah, İkinci Abdulhamid* adlı eserleri en çarpıcı analizleri ve tespitleri içeren çalışmalar olarak öne çıkmaktadır. Muhafazakâr yazarların arasında Kadir Mısıroğlu'nun ayrı bir yeri vardır. Analizlerinde, Abdülhamid Han hakkındaki tanımlamalara, saygıya, kullanılan ifadelere çok hassas ve duygusal olduğu dikkati çekmektedir. Bu konuda diğer yazarları yakışsız ve ciddiyetsiz ifadeler kullanarak Sultan Abdulhamid'i Jön Türklere karşı savunma metodunu uygulamakla suçlamıştır. Öyle ki Mustafa Armağan'ın *Abdulhamid'in Kurtlarla Dansı* adlı kitabının başlığındaki "dans" kelimesiyle Abdulhamid isminin yan yana gelemeyeceğini belirterek, Mustafa Armağan'ı "*garabetlik ve dasitani bir istismar*" içinde bulunmakla suçlamıştır.⁵

İslamcı yazarların Jön Türkler hakkındaki değerlendirmeleri iki ana konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birincisi, Jön Türklerin devamı İttihat Terakki Cemiyeti ve uygulamaları üzerine eleştiriler, ikincisi ise Jön Türklerin yaptıklarına ve iftiralara karşı Sultan Abdülhamid'in savunulması.

Kadir Mısıroğlu, Jön Türkleri en ağır şekilde eleştiren, yaptıkları hiçbir aktiviteyi beğenmeyen ve onlara ifadelerinde ağır şekilde hakaret eden muhafazakar yazarların başında geldiğini belirtmiştik. Çalışmasında ilk olarak karakterlerini ele alarak onları rüşvetçi, zinakar ve rezil kimseler olarak tanıtmaktadır.⁶ Ancak Jön Türkler arasında İslami hassasiyetleri olanlar da bulunmaktadır. Namık Kemal, Said-i Nursi ve Mehmet Akif Ersoy bunların başındadır. Namık Kemal'in Sultan Abdülhamid'i eleştiren yazarlardan biri olmasına karşın, bu kimselerin, Kadir Mısıroğlu'nun eleştirilerinde ve serzenişlerinde çok az yer işgal ettikleri dikkatlerden kaçmamaktadır.⁷ Ayrıca Said-i Nursi ve Mehmet Akif gibi İslamcıların bu harekete katılmaları *hayretle karşılanmakta ve açıklanamayacak bir durum* şeklinde değerlendirilmektedir.

5 Kadir Mısıroğlu, *Bir mazlum padişah, Sultan II. Abdulhamid*, İstanbul, Sebil yayınları, 2007, s. 27.

6 Mısıroğlu, a.g.e., s. 392.

7 Mısıroğlu, a.g.e., s. 394.

Fikri çerçevede Jön Türkler fütursuzca Batı hayranı, ancak Batı'yı tanımayan, Fransız İhtilali'nin aynısını Osmanlı'da yapmak isteyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda koyu Batı taklitçileri, Batı'nın terakkisinin akli boyutunu anlamamış kimseler olarak tarif edilmektedir.⁸ Jön Türk hareketinin Batılılarca Sultan Abdulhamid'e karşı kurulduğu, bu anlamda suni ve taşeron bir örgüt olduğu, felsefi anlamda Osmanlı'nın içinden doğal olarak çıkmış ve gelişmiş bir sosyal hareket olmadığı⁹ özellikle vurgulanmaktadır. Bu tezi ispat etmek için, İhsan Süreyya Sırma, Jön Türkler ile Fransa arasındaki ilişkileri Fransız arşivlerine dayanarak açıklamaktadır. Jön Türkler bilindiği gibi iktidara gelmek için azınlıklar ile Sultan'a karşı işbirliğinde bulunmuşlardı. İhsan Sırma, Jön Türkler'in Fransa'nın azınlıklar ile ilgili olan politikasını, stratejisini hayata geçirmesinde birer araç olduklarını belgelere dayanarak ortaya koymaya çalışmaktadır. Fransa'nın III. Selim devrinden itibaren hedeflediği politikalarına nihayet Jön Türkler sayesinde ulaştığını gösterme çabası hemen dikkati çekmektedir. Sırma, çalışmasında, dönemin büyükelçisinin Paris'e yazdığı bir nottaki şu ifadeleri aktararak Jön Türkleri suçladığı ifadelere dayanak yapmaktadır: *"Ekselanslarının çok iyi bildiği gibi, bizim bu reformlardan maksadımız, Osmanlı Devleti'ni kalkındırmak değil, Ayasofya üzerinde parlamakta olan hilali indirip, yerine tekrar Hıristiyan haçını koymaktır."*¹⁰ Sırma'nın böylelikle, Jön Türklerin hangi emele hizmet ettiklerini ortaya koyan semantik bir yaklaşımla meseleye baktığını müşahade etmekteyiz.

Necip Fazıl Kısakürek ise, Jön Türklerin Batılılaşma fikrini ve hürriyet taleplerini şu şekilde değerlendirmektedir:¹¹ *"Avrupalı bizi Haçlılar seferi, sınır toslamaları, müspet bilgi buluşları ve türlü dış vasıtalarla dize getiremezken nihayet içimizden yıkmanın formülünü buldu. Bu formül ne Doğu ne de Batı üzerinde çileli bir nefis muhasebesine erişebilmiş, sığ ve kaba taklitçi, kendi öz nefisinden tiksiniçi, mesnetsiz ve şahsiyetsiz bir zümre tarafından Türk ruh kökünü çürütmek, İslam bütünlüğünü fesada vermek, Türkiye'yi içinden yıkmaktır."* Jön Türkler işte bu tezgâhın bir parçası olarak sunulmakta ve *züppeler sınıfı* olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yazar tarafından bu zümre, *"şeriata karşı kurulmuş hareket kadrosu ve hürriyet işportacılığı esnafı"* şeklinde nitelendirilmektedir.¹² Kadrolara gelince; Necip Fazıl dozu biraz daha arttırarak, bu şahısların akademik ve entelektüel ağırlıklarını alaya alarak adeta hiçe indirgemektedir. *"Kadrolarının ana uzuvları; belirtmiş olduğumuz gibi Namık Kemal, Ziya Paşa, ilk gazetecilerden Agah Efendi ve Prens Mustafa Fazıl... Vatan ve hürriyet davaları adına bu klişeleri naralaştırmaktan başka bir şey bilmez, basit*

8 Adem Cevik, *Jön Türklerden Cumhuriyet'e Abdülhamit'te Yanılanlar*, İstanbul, Ufuk kitap, 2006, s. 195.

9 İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdulhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, İstanbul, Beyan yayımları, 9. baskı, 2007, s. 15.

10 İhsan Süreyya Sırma, *a.g.e.*, s. 19.

11 Kısakürek Necip Fazıl, *Ulu Hakan II. Abdulhamid Han*, İstanbul Büyük Doğu yayımları, 15. baskı, 2007, s. 427.

12 Kısakürek, *a.g.e.*, s. 430.

tebliğ şairi Namık Kemal; felsefi ukalalıktan sanat zanneder ve tasavvufu harabaticilik bilir, fikirde ve şiirde tekerlemeci Ziya Paşa; ilk mektep heveskarlıklarından daha acemi ve iptidai gazeteci Tercüman-ı Ahval sahibi Agah Efendi; ve henüz imtiyazlı bir vilayetken Hidivlik ve emaret gibi bir şey olmasına sebebiyet vereceği Mısır lokmasını kaçırdığı için hamiyet damarı kabaran sefil ve riyakar Prens Mustafa Fazıl...¹³

Jön Türklerin İslamiyet'e bakış açısına gelince, Kısakürek bu zümrenin İslam'ı anlamadığı için Osmanlı'daki gidişatın sorumluluğunu İslam'a yüklemeye çalıştığını ifade etmektedir. "Bunlar hürriyetçidir, ıslahatçidir, meşrutiyetçidir, ruhlarının gizli bir noktasında şeriat icabı sandıkları kötü idareden şikayetçidir, fakat hem kendi özleri, hem de yabancı medeniyet karşısında derinliğine hiçbir idrak sahibi değil... Tanzimat ve Tanzimat sonrası münevverleri İslam'ın yanlış anlaşılma ve tatbik edilmesini dava edeceği yerde, dilinde sahte bir tevhid kelimesi, bizzat İslam'ı dava etme yoluna girmiş körkütük taklitçi bir cehalet ve hamakat timsalidir."¹⁴ Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Jön Türkler sahte Müslüman olarak ifade edilmektedir.

Şahıslardan en ağır eleştiriyi alanlardan biri de İttihat ve Terakki'ye adını veren Ahmed Rıza'dır. Kısakürek Ahmet Rıza'yı dalkavukluk ve maddi ihtiras sahibi, bu yolla istediğini elde edemeyince, Jön Türklerin teklifini kabul ederek, bir nevi Auguste Comte'un pozitivist felsefesini içselleştiren şahıs olarak tanıtmaktadır.¹⁵ İyi bir hatip olarak tanınan Ahmet Rıza'nın Sultan'ı ve İslam medeniyetini övmesi hiçbir şekilde samimi bulunmamaktadır. Kanun-ı Esasi'nin ilanı vesilesiyle verilen yemekte Sultan'ı Halife Ömer b. Abdulaziz mesabesine çıkarması ve halifeleri övmesi ironik olarak karşılanmaktadır. Kısakürek, Ahmet Rıza'nın konuşmalarına atfen şu ifadeleri kullanmaktadır: "Bu noktada da Ahmet Rıza Bey İslam medeniyetinin Rönesansa kadar yani 8-9 asır hakimiyetini sürdürdüğünden habersizdir. Zira o bir Müslüman değil, o an için Müslümanlık satmayı politikasına uygun gören bir riyakardır."¹⁶ Netice itibarıyla Ahmed Rıza'nın bazı davranışları, Necip Fazıl tarafından din istismarcılığı yaptığı, ciddi anlamda din konusunda bilgi eksiklikleri olmasına rağmen, belki halkın direk tepkisine düşer olmamak üzere böyle bir yola tevessül ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

Diğer taraftan Jön Türklerin Mason localarına kayıtlı, Ermeni ve Yahudi işbirlikçileri,¹⁷ halktan kopuk yaşayan insanlar oldukları, birçoğunun maneviyattan yoksun halde yaşadıkları hemen her eserde görülen tanımlamalardır. Bu konuda Kadir Mısıroğlu en ağır açıklamaları yapan akademisyen olarak öne çıkmaktadır. Mısıroğlu eserinde Yahudi meselesi adlı bölümünde genişçe Yahudilerin Osmanlı Devleti ile münasebetleri tarihinin özeti sunduktan sonra konuyu Siyonistlerin

13 Kısakürek, a.g.e., s. 430.

14 Aynı sayfa.

15 Kısakürek, a.g.e., s. 434-435.

16 Kısakürek, a.g.e., s. 516-517.

17 Kadir Mısıroğlu, a.g.e., s. 399.

Filistin’de toprak satın alma isteklerine getirmektedir. Sultan Abdulhamid’in Yahudilerin Filistin’e yerleşmelerine engel olunca Siyonistlerin lideri Theodor Herzl ve beraberindekilerin artık Sultan’ı devirmekten başka çareleri olmadıklarına inandıklarını belirten Mısıroğlu, işte tam bu noktada Siyonistlere yardım eden unsurların Sultan’a her fırsatta düşmanlık eden Jön Türkler yani İttihat Terakki olduğunu belirtmektedir.¹⁸ Bunu desteklemek için Yahudi asıllı Emanuel Karasu’nun İttihat Terakki içindeki etkinliğini bir belge niteliğinde sunar ve Sultan’ın haline gelen heyette bulunması karşısında Sultan’ın Karasu’ya hitaben “*Ben Müslümanların halifesiyim. Bu makamda bulunmamı isteyip istememek Müslümanlar için bir haktır. Lakin bu Yahudi bu heyette ne sıfatta bulunmaktadır?*” sorusu karşısında hazirunun aciziyetini bir delil olarak göstermektedir.¹⁹ Mısıroğlu’na ilaveten Türk-Mason-Siyonist işbirliğinin İngiltere tarafından yayıldığı, Emanuel Karasu’nun Jön Türkleri kandırarak Osmanlı’yı güçlendirme amacı güden Jön Türklerin Yahudilerin kontrolüne girmesini hedeflediğini Mim Kemal Öke de makalesinde yazmaktadır.²⁰

Jön Türklerin Siyonizm ve Masonlukla işbirliğinden başka, bunların dine olan ilgileri de yazarların üzerinde durduğu bir başka noktadır. Özellikle Abdullah Cevdet’in pozitivistliği ve dinsizliği ön plana çıkartılmaktadır. Kadir Mısıroğlu kitabında, Abdullah Cevdet’in Theodor Herzl ile yaptığı görüşmede Herzl’in “*banı Osmanlı’da kimin rüşvet ile iş yapacağını öğreten adam*” şeklinde hatıratında yer alan ifadesini aynen aktarmakta ve buradan hareketle Abdullah Cevdet tasvirini yapmaktadır. Bundan başka, Fransız yazar Le Boen’un Türkler ve Arapların yapılarının medenileşmeye ve gelişmeye engel oldukları sözünden etkilenerek “*Avrupadan damızlık erkek getirilmesi*”²¹ fikrini savunan Abdullah Cevdet şiddetle tenkit edilmekte, bu fikrinin rezillik olduğu ifade edilmekte ve Abdullah Cevdet onursuzlukla suçlanmaktadır.

Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve İsmail Kemal’in en ağır biçimde eleştirilen Jön Türkler arasında olduklarını söylemek mümkündür. İsmail Kemal ironik bir şekilde “*Yedi koca Hürmüz*” olarak tanımlanmaktadır. Herkesi birbirine düşüren, herkesin adamı olabilecek ve para için herkesi satabilecek bir karakterde olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi’nin gayrimenkulünü üzerine geçirip satması nasıl bir karakterde olduğunu gösteren bir örnek olarak sunulmaktadır. Devamla, yine arkadaşları olan ve vefat eden İshak Sukuti’nin (Yahudi asıllı) defin işlemleri ve mezar masrafları için toplanan parayı Rıza Nur’dan taleple kendisinin bundan nasiplenmek istemesi,²² Jön Türklerin kişiliklerini yansıtan çarpıcı bir örnek olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla bu insanlar arkadaşla-

18 Mısıroğlu, a.g.e., s.362.

19 Mısıroğlu, a.g.e., s. 363.

20 Öke Mim Kemal, « Arapların Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılması », *İki tarafın bakış açısından Türk-Arap Münasebetleri*, İstanbul, IRCICA, 2000, ss. 105-107.

21 Kadir Mısıroğlu, a.g.e., s. 420.

22 A.g.e., s. 424.

rının vefatından bile yararlanmaya çalışacak kadar manevi değerlerden yoksun kişiler olarak tanımlanmaktadır. Kendi çıkarları için arkadaşlarının defin parasına el koymayı düşünenlerin nasıl olup da milletin huzuru, refahı ve sosyal gelişimi için çalışacaklarının vurgulandığını müşahede etmek mümkündür.

Karakterlerinin yanında Jön Türklerin tüm aktiviteleri şiddetle eleştirilmektedir. 1907’de yapılan ikinci Jön Türk kongresi “*bedbaht ve gafil çocukların topladıkları kongre*” şeklinde tarif edilmekte ve kongrede alınan kararlar tarihin yüz karası olarak tanımlanmaktadır.²³ Kısakürek ise, bu toplantıyı “*hürriyet işportacılarının toplantısı*”, katılımcıları da “*ırklar ve dinler salatası*” olarak tarif etmektedir. Kısakürek, kongreyi, *güya hürriyet talebi amacıyla tertip edilmiş, esasen bunların birbirleriyle boğuşmak için hürriyet istediklerinin farkında olmayan grupların*²⁴ bir araya gelmesi olarak tanımlamaktadır.

Buna ek olarak, kongrede ortamı yumuşatmak için Prens Sabahaddin’in “*amacımız hakları elinden alınmış bir padişaha hakkını vermek*” tarzındaki çıkışı da yine eleştirilen bir durumdur. Bu argümanın ciddi olmadığı yani V. Murat’ın geri dönme şansının bulunmadığı esasen herkes tarafından bilinmekteydi. Ancak ortamın yumuşamasının sağlanmasındaki amaç gerçekte Abdülhamid Han’ın devrilmesini sağlayacak bu oluşumun dağılmasını engellemektir. Ermeni ve diğer unsurlar ile varılan bu mutabakat sonucunda yayımlanan beyanname *mensuh* beyanname şeklinde tarif edilmektedir.

Jön Türklerin hainlikle suçlanmaları hemen hemen tüm muhafazakar yazarların eserlerinde görülmektedir. Özellikle Mizancı Murat İngiliz taraftarlığı, siyasi basiretten ve milli edepten yoksun kişi olarak şiddetle eleştirilmektedir. Bunun yanında Ermeni ve Yahudiler ile işbirliği içinde olarak 1878 Berlin Anlaşmasıyla Doğu Anadolu’da Ermeni Devleti kurulmasına destek verilmesi, yine Filistin’de Yahudi siyonizmine önemli destek vermeleri, şiddetle eleştirilen konular olmuştur. “*Bunu Abdulhamit Han’ın hallinden sonra Yahudilerin sevincinden anlamak mümkündür*” tarzındaki değerlendirmesiyle İhsan Süreyya, Jön Türklerin Yahudilerin “*maşası*” olduklarını ileri sürmektedir. Bu tezini kuvvetlendirmek için de Fransız Dışişleri arşivinden bir belgeye işaret etmiştir. Belgeye ait referans bilgileri belirtilmemekle birlikte içeriği şöyledir: “*Selanik’in büyük tüccarlarından olan bir Yahudi dönmesi, bizzat Anayasanın ilanı ve Abdülhamit’in düşüşünü kutlamak için kendi parasıyla Selanik’e büyük bir ziyafet çekti.*”²⁵ Cimrilikleriyle ünlü Yahudileri millete ziyafet verdirecek kadar harekete geçiren bu olaya sebep olan Jön Türklerin kime ne kadar büyük hizmet ettiklerini gösterme gayreti göze çarpmaktadır.

Jön Türklerin Yahudilerce ve Masonlarca desteklediği kanaatinin çok yaygın olduğundan bahsetmiştik. Miralay Sadık Bey’in Sultan Abdülhamid’in hallinden

23 A.g.e., s. 415.

24 Kısakürek, a.g.e., s. 447.

25 Sırma, a.g.e., s. 107-108. Ayrıca eserin dipnotunda bahsedilen konu ile ilgili sunulan arşiv belgesinin künyesini bulabilirsiniz.

sonra sarf ettiği “*Bugün Siyonistler nazarında Osmanlı Devleti, o devletin tam olarak çökmesi, hiç değılse Kudüs’ün ve Filistin’in bizden koparılması matma-ı nazar olmuştur*” şeklindeki sözleri bu fikri kuvvetlendiren deliller olarak sunulmaktadır.²⁶ Dolayısıyla Müslümanların ilk kıblegâhı Kudüs’ün elden çıkmasının başlıca müsebbipleri olarak gösterilmişlerdir. Ayrıca, Miralay’ın bu sözleriyle, devlet yönetme-ye talip olan kişilerin komitacıları dahi selamlayacak kadar ileri gittikleri güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Sason isyanında katliam yapan çete lideri Hamparsun Boyacıyan’ın Harput mebusu yapılması ihanet belgesi olarak sunulmakta ve özellikle Ermeni terörü noktasında hassas olan Türk kamuoyuna Jön Türklerin tarz-ı siyasetleri gösterilmek istenmektedir.²⁷ Bu bağlamda bir Jön Türk mensubu olan Hüseyin Cahit Yalçın’ın “*Ermeni komitalarıyla birleştik, Yunan komitalarını selamladık.*” şeklindeki ifadeleri bir itiraf olarak sunulmaktadır.²⁸ Esasen itiraftan kasıt, Jön Türklerin yaptıkları onur kırıcı hareketleri kabullendiklerini göstermektir.

Jön Türklerin Sultan Abdulhamid’de olan karşıtlıkları muhafazakar yazarlar tarafından net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Yazarlardaki ortak kanaat Jön Türkler Sultan’a o kadar karşıdırlar ki, onun yaptığı yararlı çalışmalar, iç ve dış politikadaki uygulamaları, baskı ve zulüm kavramlarıyla özdeşleştirilip şiddetle eleştirilmektedir. Örneğin Sultan’ın Çin Müslümanlarına yönelik din adamı gönderme ve onları Batı emperyalizmine karşı destekleme projesini dahi İttihat ve Terakki üyeleri eleştirmişler; hatta Çin Müslümanlarının ayaklanmalarını putperestlerin isyanı olarak nitelendirmişlerdir. Bu tepki İhsan Süreyya Sırma tarafından “*kendi dinsiz emellerine İslam hukukunu alet etmek istemişler. Bunlar fiiliyatta İslam ahkâmını yıkmaya çalışmalarına rağmen, hakimiyetlerini sürdürürebilmek için dini alet etmekten, saf Müslümanları kandırmaktan, kendilerinin medeni, gayrisinin gerici olduğunu tekrarlamaktan geri kalmamışlardır. Onlara göre İslam, sadece bir kültür ve ahlak manzumesidir. Onun bir hayat nizamı olduğunu unutturup, 1400 sene öncesine atmak isterler*”²⁹ şeklinde ortaya koyulmaktadır. Başka bir deyişle, Sırma, Jön Türkleri mürted, münafık ve İslam düşmanı olarak telakki etmektedir. İdeallerine ulaşmada Jön Türklerin “düşmanımın düşmanı dostumdur” prensibiyle hareket ettikleri, bu anlamda birer machiavelist olduklarını vurgulamaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Jön Türklerin tüm gayri Türk ve Müslüman unsurlar ile irtibat halinde oldukları bilinen bir gerçektir. Bu tür ilişkileri yüzünden, manevi değerleri, milli onuru düşünmeyen kimseler olarak görülmektedirler.

Jön Türklerin vatanperver olmadıkları, bu duygudan nasiplerini almadıkları, hatta bunu bir Fransız’dan öğrenecek kadar bu kavrama uzak oldukları gibi hu-

26 Çevik Adem, *Jön Türklerden Cumhuriyete II. Abdulhamid’de Yanılanlar*, İstanbul, Ufuk kitap, 2006, s. 179.

27 Yavuzhanlı Osmanoğlu, *Sultan Abdulhamid Han hakkında Meşhurların İtirafı*, İstanbul, Çamlica basım yayın, 2007, s.38.

28 A.g.e., s. 65.

29 Sırma, a.g.e., s. 95.

suslar en önemli eleştirilerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu hususla ilgili olarak Adem Çevik, M. Emin Erişgil'in *Bir fikir adamının romanı* adlı eserinde anlatılan Yusuf Akçura'nın Ecole des Sciences politiques'de öğrenci iken yaşadığı olayı bir delil mahiyetinde sunmaktadır. "Yusuf Akçura, arkadaşları ile Sultan'ın zulümlerinden kurtulup, Fransız İhtilali gibi bir devrime sahip olunursa diğer medeni devletler gibi müreffeh bir hayata kavuşacaklarından bahsederken bir Fransız onlara yaklaşır ve hangi milletten olduklarını sorar. Onlar da Müslüman ve Türk olduklarını söylerler. Bunun üzerine Fransız, Yusuf Akçura ve arkadaşlarının bu konuşmalarına anlam veremeyerek, hürriyetin yalnız fertler içinde değil, milletlerin de kendi bünyelerinde duyması gereken bir his olduğunu söyler. Örnek olarak Fas'da doğmuş bir Fransız Fas'ın bağımsızlığını isterse, o kişinin vatanperverliğinden şüphe edileceğinden bahsederek, bu tutumlarına anlam veremediğini ifade eder ve kendilerinin bir ihtilal durumunda nasıl politika takip edeceklerini sorar.³⁰ Bu soruya cevap verilememesini Adem Çevik eserinde naklettiği olayı Jön Türklerin başıboşluklarını, plansızlıklarını, neye inandıklarını bilememelerini, samimiyetsizliklerini ve tutarsızlıklarını göstermek için bir dayanak noktası olarak sunmaktadır.³¹

Necip Fazıl Kısakürek ise yukarıdaki olaya benzer bir hususa atıfta bulunarak Jön Türklerin ne kadar fikri anlamda başıboş olduklarını göstermeye çalışmaktadır. Kısakürek, Şarl Hekar adlı Fransız gazeteciden alıntı yaptığı "*Bunlar kötülükleri böyle uzaktan ıslah edebilmek için hangi vasıtalara sahiptirler? Bir memleketi ıslah etmek ancak onun içinde çalışmakla olur, yoksa onu hakim ellere bırakıp uzaktan tenkit etmekle değil.. kavga vatan sathında yapılırsa bir netice verebilir, iş vatan sahasında kuvvet kazanır ve birbirini takip ederek hedefine ulaşır. Bu sebeple Jön Türklerin hareketi semeresizdir. Çünkü onlar düşmana karşı ilk olarak mevzilerini terk ediyorlar. Yegane düşünceleri başlarını kurtarmaktır.*" ifadeleriyle, Jön Türklerin kimin adamları olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Kısakürek, yazısının devamında gazeteciye hak vererek, "*bir hakikat vardır ki bunların bir nevi aksiyon mizacı, dava rizikosu ve fedakarlık ahlakından yoksun, bohemyen -serseri hayatı yaşayan, artist edasıyla memleketlerinden kaçıp Abdulhamid'e uzaktan dil çıkarmalarıdır*"³² ifadeleriyle Jön Türkleri tanımlamaktadır.

Sadece Türk yazarlar Jön Türkleri eleştirmemektedir. Arap kökenli entelektüel ve siyaset adamları da eleştiri oklarını savurmaktadırlar. Refik Şakir en Nedşe yaptığı tanımlamalarla en dikkat çekici devlet adamı olarak öne çıkmıştır. Refik Şakir, "*İttihat Terakki kurucularının arasında bir tane bile Türk kökenli olmadığını ileri sürerek şu bilgileri vermektedir. "Enver Paşa Belçikalı bir kimsenin oğluydu. Cavit, dönme diye bilinen bir Yahudi'nin oğluydu. Emanuel Karasu Selenik'te oturan İspanyol Yahudileri'ndendi. Talat Paşa ise görünüşte Müslüman olmuş Çingene asıllı bir Bulgar'dı. Ahmet Rıza'ya gelince, babası Çerkez, annesi Macar'dır.*" ifadelerini

30 Adem Çevik, *a.g.e.*, s. 118-119.

31 *A.g.e.*, aynı sayfa.

32 Kısakürek, *a.g.e.*, s. 438-439.

kullanmaktadır.³³ Eserinde ileri sürdüğü bu suçlamalara detaylı bir kaynak göstermemekle birlikte Karasu'ya yönelik yaptığı tanımlamayı desteklemek için kaynak olarak, London Times'ın 8 Haziran 1934'deki sayısında Karasu'ya yönelik yapılan övücü yazıyı sunmaktadır.³⁴ Kuşkusuz tüm bu bilgilerin doğruluğunun ortaya çıkarılması derin bir araştırmayı gerekli kılmaktadır.

Jön Türklere karşı eleştirilerin diğer bir ciheti de yazımızın başında belirttiğimiz gibi, muhafazakar yazarların Jön Türklere karşı Abdülhamid Han'ı savunma gayretleridir. Bilindiği üzere liberal ya da sol gruba mensup yazarlar Sultan'ın yönetimini bir istibdat olarak değerlendirmişlerdi ve bu çerçevede fütursuzca hakaret etmekten de çekinmiyorlardı. Öyle ki, cimri, pinti, vesveseli, korkak, cani, kızıl sultan, kan dökücü, donanmayı mahveden, sıfatlarını³⁵ kullanmaktan geri durmuyorlardı. Bu hakaretlere karşı muhafazakar yazarlar da yakıştıran bu sıfatların doğru olmadığını, Sultan'ın aldığı gemileri, döneminde açılan okulları ve fabrikaları³⁶ rakamlar ışığında ortaya koymakta ve Jön Türklerin yalancı ve müfteri olduklarını açıklamaya çalışmaktadırlar. Bunların dış destekli oldukları, Abdülhamid Han'ın emperyalistlerin oyununu bozmasını hazmedemeyen Batılıların içerden kullandıkları birer maşa oldukları önemle vurgulanmaktadır. Esasen bu düşünce Sultan Abdülhamid'e aittir. Sultan, hatıratında Jön Türklerin İngiliz destekli olmasından bahisle, İngilizlerin Osmanlı'da Kanun-ı Esasi'yi geri getirmek isteyen zümreleri destekleme yerine ilk önce Hindistan'daki kast sistemini yıkmaları icap ederken, Osmanlı içindeki bu örgütlenmeyi desteklemelerinin manidar olduğuna vurgu yapmaktadır. Mamafih, bunun gerçek olduğu İslamcı yazarlarca vurgulanmakta ve esas hedefin Hilafet makamını elinde bulunduran Sultan'ın olduğu fikri ön plana çıkarılmaktadır.³⁷ Dolayısıyla hilafetin Sultan tarafından politik alanda kullanılması ile Jön Türklerin Batı desteğiyle Sultan'a karşı giriştikleri bu başkaldırı arasında bir bağın olduğu ifade edilmektedir.

Sonunda Jön Türkler muvaffak olmuşlar ve Abdulhamit Han'ı 1908'de indirerek yerine sembolik bir Sultan görünümünde olan Mehmet Reşat'ı getirmişlerdir. Sultan'ın halline sebep olan Hareket Ordusu'nun saraya yürümesi hainane bir tavır olarak karşılanmıştır. Necip Fazıl Kısakürek, Sultan'ın isyana cevap vermemesine yine aynı zümrelerin korkaklık olarak yaklaşmasına şu ifadelerle tepki göstermektedir. "*Sultan Başkatip vasıtasıyla askere şu iradeyi gönderiyor: Asker zinhar kurşun atmasın. Eğer kurşun atacaklarsa ilk önce beni vursunlar! Sonra kurşun atmaya başlasınlar! Başkatip bu tüyler ürpertici iradeyi saray bahçesinde binek taşına çıkıp askere bildiriyor. Asker donup kalmış ve ne diyeceğini şaşırmıştır. Herhalde bu saf*

33 Refik Şakir en Nedşe, (çev), Necmeddin Gevri, *Sultan II. Abdulhamid ve Filistin*, İstanbul, Semerkand yayınevi, 2007, s. 131.

34 Refik Şakir, *a.g.e.*, s. 132.

35 Adem Çevik, *a.g.e.*, s. 20.

36 *A.g.e.*, s. 38-39.

37 *A.g.e.*, s. 40.

Anadolu çocukları, tehlikeyi Abdulhamid'den daha cesaretle görüp kabul ediyor ve kendi korumaları vesilesiyle koskoca bir vatan ve tahtı kendi kendilerine müdafaa mevkiinde bulunuyorlar da Abdulhamid buna bile yanaşmıyor.

Askere: - Evvla beni öldürün! diyen ulu Hakan, 31 Mart hadisesinin tertipçisi olabilir mi? Abdulhamid'in bütün masumluluğu bu sözünden fıskırmakta değil mi? Heyhat ki O bir padişah olmaktan ziyade ilahi iradeyi gözleyen ve tedbir üstü düşünen bir velidir.³⁸ Sultan'ın tepkisizliğine Kısakürek'in duyduğu hayranlık bununla kalmamaktadır. Saray kumandanı Tahir Paşa'nın padişahın ayaklarına kapanarak müdahale izni istemesine Sultan'ın "Paşa ben nefsim için bir tek damla Müslüman kanının akmasına razı değilim" şeklindeki cevabını ulvi bir tablo olarak değerlendirmektedir.³⁹ Bu halyle Kızıl Sultan ve kan dökücü şeklinde yapılan yakıştırmalara tepkisini göstermektedir. Kısakürek'in özellikle ulemaya en ağır ifadelerle yüklenmesi dikkat çekicidir. Hal fetvasını bir fetva cinayeti, Yahudi ve Mason ortaklığıyla suçlanan Sultan'ın şeriate ihanet ettiği suçlamasına verilen fetvayı⁴⁰ da bir küfür fetvası olarak kabul etmektedir. Fetvayı veren dönemin Şeyhülislamı Ziyaeddin Efendi'yi ağır bir biçimde şu şekilde eleştirmektedir: "İsminin başında bir de Esseyid gibi sıfatların en mübarek ve muhterimini taşıyan bu din adamı ve peygamber sülalesinden olmak iddiasındaki kişinin fetvası, 36 Osmanlı padişahı arasında en dindarı Abdulhamid'e Yahudi ve Mason tesiriyle küfür isnat etmesi bakımından küfrün ta kendisidir."⁴¹ Görüldüğü gibi, başta Şeyhülislam olmak üzere hal işine karışan herkesi din dışı olarak kabul etmektedir. Bu konu esasen dini bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Kendisinin bunu yapmaya ehil olup olmadığı ayrı bir husustur.

Sonuçta İttihat Terakki Cemiyeti iktidarı ele geçirerek devleti tek başına yönetmeye başlamıştır. Daha ilk günden bu zümre, Sultan'ın sözde zorbalığına karşı mücadele ettiği ilkeleri bir tarafa bırakarak, bizzat kendisi daha da şiddetli insan haklarını ihlal eden bir dizi uygulamaları hayata geçirmeye başlamıştı. Bu baskıdan kendi üyelerinden değişik devlet görevlilerine kadar her kesimden insan nasibini almıştı. Din adamları da Jön Türk iktidarının gazabından kurtulamamış-

38 Kısakürek, a.g.e., s. 544-545.

39 Kısakürek, a.g.e., s. 546-547.

40 Bakınız, Mevlanzade Rıfat, (çev), Berire Ülgenci, 31 Mart, bir ihtilalin hikayesi, İstanbul, Pınar yay. 1996, s. 178-179. Bahsedilen fetva şöyledir: "İmamül müslimin olan zeyd bazı mesail-i mühimmei şeriyeyi kütüb-i şeriyeden tayy ve ihraç ve kütüb-i mezkureyi men ve hark ve ihrak ve beytülmalde tebzir ve israfla mesağ-ı şer-i hilafında tasarruf ve bila sebeb-i şer'i katl ü habs ve tagrib-i raiyye ve sair gune mezalimi itiyad eyledikten sonra salaha rücu etmek üzere ahd u kasem etmişken yemininde hanis olarak ahval ve umur-ı müslimini bil külliye muhtell kılacak fitne-i azime ihdasında ısrar ve mukatele ika etmekle mene'a-i müslimin zeyd-i mezburun tagallübünü izale ettiklerinde bilad-ı İslamiyye'nin cevanib-i kesiresinden mezburu mahlul' tamdiklarına dair ahbar-ı mütevaliye vürud edip mezburun bekasında zarar muhakkak ve zevalinde salah melhuz olmağın zeyd-i mezburu imamet ve saltanattan feragat teklif etmek veya hal eylemek suretlerinden hangisi rebab-ı hall-ü akd ve evliya-yı umur tarafından ercah görülürse icrası vacip olur mu? El cevab: Olur- Ketebehu el Fakir Es Seyyid Muhammed Ziyauddin".

41 Kısakürek, a.g.e, s. 558.

lardı. Şeyhülislam Ziyaüddin Efendi'nin ciddi rahatsızlığı olmasına rağmen zorla hal fetvasını hazırlamak için Meclis-i Mebusan'a götürülmesi⁴² Jön Türklerin merhametsizliklerinde daha baştan sınır tanımayacaklarının ilk işareti olarak görülmektedir. Bu tutumları, İhsan Süreyya Sırma'nın eserinde, "işte Jön Türk ahlakı"⁴³ tarzında yansıtılmaktadır. Jön Türklerin insan hakları ihlalleri, savaşlar da bile ayrıcalıklı olan ve dokunulmazlık hakları bulunan din adamlarına reva gördüğü muamele şiddetle eleştirilmektedir.

Gerçek olan İttihat Terakki Cemiyeti'nin şiddete dayanan uygulamalarının eski arkadaşlarını dahi çileden çıkardığıdır. Bu durum muhafazakar yazarların Sultan Abdulhamid'i savunmalarında ve Jön Türkleri eleştirmelerinde dayandıkları en önemli argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Eleştiriler, analizler ve tespitler özellikle eskiden Jön Türk olan ancak sonradan hayal kırıklığına uğrayan insanların itiraflarıyla desteklenmektedir. Adem Çevik, eserinde eskiden İttihat Terakki mensubu olan tüm devlet adamlarının itiraflarını, pişmanlıklarını, af dilemelerini yansıtarak bir nevi tarih önünde bu şahısların mahkum edilmesine çalışmaktadır. Gerçekten bu itiraflar çok çarpıcıdır. Mesela, Enver Paşa, Sultan Abdülhamid'in indirilmesinden sonra "biz kimi başa getirmişiz, biz Sultan Hamit'i anlamadık. Elimdir. Başımıza ne gelecekse O'na yaptıklarımızdan gelecek"⁴⁴ şeklindeki pişmanlığı birer argüman olarak sunulmaktadır.

Pişman olan Jön Türklerin ve İttihat Terakki mensuplarının listesi oldukça uzundur. Talat Paşa, Cemal Paşa, Ahmet Muhtar Paşa, Rıza Tevfik, Şair Eşref, Tevfik Fikret, Bediüzzaman, Mehmet Akif, Hüseyin Cahit Yalçın, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ahmet Rasim, Süleyman Nazif ve diğerleri. Sultan'a yaptıklarından derin üzüntü duymalarını, aslında Sultan'ın politikalarının ve birtakım uygulamalarının gerçekçi ve haklı olduğunu yansıtan ifadeler ile Jön Türklerin gafleti ortaya konulmaktadır. Adem Çevik, hemen hemen tüm ileri gelen Jön Türklerin kendi ağızlarından bunları yansıtmaktadır. Ancak burada Bediüzzaman Said-i Nursi ve Mehmet Akif'in durumlarının diğerlerinden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Zira bu zatlar İttihat Terakki Fırkası'nın devleti sürükledikleri mecrayı görmüşler ve desteklerin çektikleri gibi mukaddesatçı çizgiyi savunarak İslam birliği için çalışmışlardır.

Jön Türklerin iktidara geldiklerinde tedhişçi olarak nitelendirdikleri ve Sultan Abdülhamid'e isnat ettikleri bir takım uygulamaları aratırcasına bir baskı ve sindirme politikası uygulamaya girişmeleri İslamcı yazarların gözünden kaçmamakta ve yine Jön Türklerin kendi ağızlarından bunlar verilmektedir. "Otuz üç yılda İstanbul darağacı nedir unutmüşken ittihat Terakki'nin kurduğu idam sehpasıyla

42 Şeyhülislam'ın zorla götürülmesi hususunda Necip Fazıl'ın *Ulu Hakan Abdulhamid Han* adlı eserinde bir açıklama yapmaması anlamlıdır. Bu konuda yazarın tarih bilgisinin de nazarı itibare alınması gerekmektedir.

43 Sırma, a.g.e., s. 108-109.

44 Adem Çevik, a.g.e., s. 47-48.

şoka uğrar” ifadesi Süleyman Nazif’in *İttihat Terakki’ye* adlı şiirindeki dördlüğü ile bu pişmanlık ve üzüntü dramatik bir hal alır:

*Halt edip durduk siyaset namına
Türkü mahvettik şecaat namına
Mülkü yıktık aşk-ı millet namına
Milleti soyduk hamiyet namına.*⁴⁵

Şair Eşref de Süleyman Nazif gibi, Jön Türklerin uygulamaları sonrasında bu harekete cephe alarak Sultan’ın halledilmesine yönelik tepkisini şu dizelerle sunmuştur:⁴⁶

*Avdetiler ile hükümetimiz
Benzedi devlet-i Yahuda’ya
Bab-ı fetvayı da cıvıtlık edip
Verdiler en nihaye Musa’ya*

Bir başka coşkulu ve duygulu bir pişmanlık da Rıza Tevfik’in Sultan’ın vefatından sonra yazdığı “*Sultan Hamid’in ruhaniyetinden istimdat*” adlı şiirinde görülmektedir.⁴⁷ Rıza Tevfik bir filozof olarak tasavvufi üslup içerisinde kaleme aldığı şiirini şu dizelerle bitirerek hem özür dilemekte hem de başlığında da bahsettiği gibi tövbesinin affi için Sultan’ın ruhaniyetinden yardım istemektedir:⁴⁸

*Lakin sen Sultanım Ğavs-ı ekbersin
Ahirette bile himmet eylersin
Çok çekti şu millet, murada ersin
Şefaata kıl Şahım meded-hahına*

Bundan başka *Han-ı yağma* şiiri ile Tevfik Fikret’in, Namık Kemal’in ve Mehmet Akif Ersoy’un eserleriyle ve özellikle coşkulu şiirleriyle öz eleştiri yapmaları, Jön Türklerin fenalıklarının gösterilmesine kaynak teşkil eden birer delil gibi sunulmaktadır.

Sultan’a karşı yapılan haksızlıklar karşısında duyulan pişmanlıkların en önemlilerinden biri de Elmalı Hamdi Yazır’ın pişmanlığıdır. Son dönem meşhur din âlimlerinden olan Yazır, hal fetvasının taslağını hazırlayan kişi olarak bilinmektedir. Yazır’ın ağzından anlatılan kendisine tahsis edilen maaşı almamasının sebebi bir itiraf olarak sunulmaktadır.⁴⁹

45 Adem. Çevik, *a.g.e.*, s. 97.

46 Yavuzhanlı, *a.g.e.*, s. 60.

47 A.g.e., s. 129., Kadir Mısıroğlu ise “*Bir mazlum padişah*” adlı eserinin ilk sayfasında bu şiiri yanıstırmıştır.

48 Yavuzhanlı, *a.g.e.*, s. 56.

49 Yavuzhanlı, *a.g.e.*, s.68. Elmalı Hamdi Yazır, “Ben o maaşı Sultan Abdulhamid Han zamanından hakettim. Fakat o büyük Sultan’a haksızlık yaptık. O maaş bana helal olmaz” diyerek maaşını almadığı belirtilmektedir.

Sultan'a karşı yöneltilen suçlamalara verilen cevap çabalarında, Türk dostu yabancılardan ağzından Sultan'a duyulan derin saygı ve muhabbetin bir usul olarak kullanıldığını görmekteyiz. Mahmud Esad b. Seydişehirî'nin Emile Monvoisin'in 1893'de Paris'te Abdulhamid Han hakkında yazdığı risalesinin tercümesinin başını bunun en önemli örneğini teşkil etmektedir. Emile Monvoisin o tarihlerde Türk-Fransız dostluğunun yılmaz savunucusu olmuş ve özellikle Sultan'a karşı kullandığı tazimkar ifadelerden bir Osmanlı'dan daha Osmanlı olması takdir edilmiştir. Nitekim çalışmalarından ve bu muhabbetinden dördüncü derece Mecidi nişanı ile taltif edilmiştir.⁵⁰

Jön Türklerin uygulamalarını, Cumhuriyet döneminde yapılanlara eş tutma eğilimi eserlerde görülmektedir. Yani bir devrimden sonra devrimin kalıcı ve etkileyici olabilmesi için uygulanan baskı politikaları noktasında bir benzerlik kurulmaktadır. Adem Çevik, Mehmet Hocaoğlu'ndan iktibasla, eski bir Abdulhamid Han düşmanı olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in pişmanlığını yansıtarak Sultan'ı savunmaktadır. Anlatılanlara göre, 1955'de TBMM'de bir sohbet esnasında bir gazetecinin "Sultan Hamid Meclisi feshetmeseydi şimdiye kadar demokraside mesafe almış olurduk" sözüne karşı hiddetle "Hamdullah Suphi gazeteciye "Sen Birinci Meclisi bilir misin? şeklinde sual sorarak çıkışır. Hayır cevabı alınca hocaların ve din adamlarının cehaletinden ve saflığından, dal fesli Rum, Yahudi ve Ermeni mebusların şeytanlıklarından bahisle Abdülhamit Han'ın Birinci Meclisi kapatmasını destekler. Devamında gazeteciye 'imparatorluk mu çöksün yoksa Meclis mi dağılsın sualini sorar ve Meclisin dağılması cevabını alır. Daha sonra gazetecinin "neden başında bulunduğunuz Maarif vekaleti kitaplarda Abdülhamit'i bize kötü tanıttı?" sorusuna bu sefer Suphi Bey "Bir inkılap yapılmış, saltanat kaldırılmış, cumhuriyet ilan edilmişti. Politika gereği saltanat ve Sultanları kötülemek lazımdı. Biz de öyle yaptık" karşılığını verir.⁵¹ Bu diyalog Hamdullah Suphi'nin itirafı olarak sunulmaktadır. Bu alıntı vesilesiyle aslında örtülü olarak devrimin baskıcı olduğu, İttihat Terakki'nin uygulamalarını andırdığı, nasıl ki Jön Türklerin geçmişlerini kötüleyerek bir yere varamadığı gibi devrimin de geçmişini, tarihini karalayarak bir yere varamayacağı Hamdullah Suphi Bey'in ağzından ifade etme gayretini görmek mümkündür.

Sonuç

Sonuç olarak, muhafazakâr yazarların gözünde Jön Türkler iki kısımdır. Birinci grup ki iktidarı ele geçirenlerdir; hiçbir olumlu tarafı, icraatları olmayan vatanın parçalanmasına, bölünmesine, Müslümanların birçok acılara dâçar olmasına sebebiyet veren, Siyonizme ve Yahudilere hizmet etmiş, çoğu Mason olan bir toplu-

50 Mahmud Esad b. Seydişehirî, *Yabancıların Kaleminden Sultan İkinci Abdulhamid Han*, İstanbul, Çamlıca basım yayın, 2007, s.8. Emile Monvoisin'in eserinin tercümesi yukarıda belirttiğimiz eserde mevcuttur.

51 Çevik, a.g.e., s. 100-101.

luktur. Bu topluluk esasında kişisel çıkarları için bir araya gelmiştir. Nitekim kendi aralarındaki çatışmalar bunun göstergesidir tarzında bir yaklaşım hemen hemen herkesçe kabul edilmektedir. Kişilik olarak manevi değerlerden yoksun, para için birbirini satan, neye inandıklarını bilemeyen, idealleri olmayan ancak körü körüne Batı taklitçiliğine kapılıp giden insanlar olarak değerlendirilmektedir. Vatan haini, işbirlikçi, Batı emperyalizmine hizmet eden, din düşmanı, Sultan'ın canına kastedenlere methiye düzecek kadar hain sıfatları ile tanımlanmaktadır. Özellikle Sultan'a karşı girişilen bombalı suikast sonucu Tefik Fikret'in yazdığı "Bir lahza-yı teahhür (*Bir gecikme anı*)" adlı şiirde suikastçı için kullanılan "Ey şanlı avcı, tuzağını boş yere kurmadın, Attın...Fakat ne yazık ki, yazıklar ki vurmadin" dizeleri yazarların en çok tepkisini çeken ve hakarete varan değerlendirmelerin yapılmasına neden olan durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mason oldukları özellikle Kadir Mısıroğlu'nun eserinde sıkça vurgulanan bir olgudur. Jön Türklerin İtalyan lojuna (loge) kayıtlı oldukları belirtilmektedir. Tabiatıyla bu konuda kesin bilgi sahibi olmak için ilgili arşivlerde detaylı araştırmaların yapılması gerekmektedir. Siyonizm ile bağlantıları hususu da bir başka araştırılması gereken konudur. Buna karşın yukarıdaki bölümde bahsettiğimiz gibi Jön Türklerin İngiliz ve Fransızlar ile olan bağları noktasında belgelerin varlığı bilinmektedir. Esasen bu konuda da ciddi bir arşiv çalışması yapılması gerekmektedir. Paris ve Cenevre'de lüks içinde yaşayan bir kısım Jön Türklerin özellikle ekonomik olarak kimler tarafından desteklendikleri, kurdukları politik bağlantılar konusu hala net olarak aydınlanmış bir konu değildir.

Diğer bir eleştirildikleri konu ise İslami hassasiyetlerinin olmamalarıdır. İçki, zina, kumar vs gibi dinen yasak olan bütün fiillerin Jön Türklerce yapılması yazarların şiddetli tenkidine uğramaktadır. Bu tür yasak davranışların, kötü huyların bulunduğu kimselerden insanlığa, millete hayır gelemeyeceği fikri hâkimdir.

İkinci grup Jön Türk ise kısmen İslamcılardan ve milliyetçilerden oluşan gruptur. Esasen bu grup Jön Türkleri baskıya direnen, özgürlüğü ve terakkiyi isteyen gruplar oldukları için desteklemişler ancak, onlarla doğrudan bir bağ kurmamışlardır. Örneğin Namık Kemal milliyetçi gruba örnek gösterilir, eleştirilmesine rağmen, milliyetçi fikirlerinden ötürü diğerleri gibi bir değerlendirmeye tabi tutulmamaktadır. İslamcı olup Jön Türk hareketine eylemleriyle, yazılarıyla destek veren Said-i Nursi ve Mehmet Akif Ersoy, Ubeydullah Efendi gibi şahıslar için hiçbir hakarete bulunulmamakta, ancak bu mukaddesatçı insanların nasıl olup da böyle bir harekete katıldıklarına anlam verilememesini ifade eden açıklamalarla kifayet edilmektedir. Mehmet Akif Ersoy'un *Asım* adlı şiirinde Sultan Abdülhamid'e hakaret etmesi de sert bir şekilde eleştirilmemektedir. Belirtilen kişilere yönelik yapılan eleştirilerin dozu noktasında yazarlar arasında farklılıklar bulunduğu açıktır. Necip Fazıl, Sultan'a karşı gelen tüm kişileri aynı kefeye koymaktadır. Bunun yanında

İhsan Süreyya, Mehmet Akif'in pişmanlığını da ön plana çıkarmaktadır. Said-i Nursi'nin Meşrutiyet idaresine destek vermesinin bu yönetimi İslam'da meşveretin bir çeşit uygulaması olarak algıladığından, Jön Türkler'e katkıda bulunduğu kendi ifadelerine dayandırılarak verilmektedir.⁵²

Son olarak yazarlar Sultan Abdulhamid'in iyi bir yönetici, diplomat, dindar, vatan ve terakkiperver olduklarında birleşirler ve Onun hakkındaki sözlerin hemen hepsinin iftira ve yalan olduğunda hem fikirdirler. Bu iftiraların Batılılarca kalemşorları olan Jön Türkler'e yaptırıldığı fikrinden hareketle bütün bunların İslam'a zarar vermek için tertip edildiğini savunmaktadırlar.

İslam'ın halifesinin İslam birliğini sağlayarak, Batı emperyalizmine engel olacağı kaygısıyla Avrupalıların böyle bir stratejiyi takip ettikleri ve buna alet olan Jön Türklerin de hain olarak ilan edilmesi tüm yazarlarda ortak görüş olarak öne çıkmaktadır.

Kaynak:

Çevik, Adem, *Jön Türklerden Cumhuriyete II. Abdulhamid'de Yanılanlar*, İstanbul, Ufuk kitap, 2006.

Sırma, İhsan Süreyya, *II. Abdulhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, İstanbul, Beyan yayınları, 9. baskı, 2007.

İrtem Kani Süleyman, *Yıldız ve Jön Türkler, İttihat -Terakki Cemiyeti ve gizli tarihi*, İstanbul, Temel yayınları, 1999.

Mısıroğlu, Kadir, *Bir mazlum padişah, Sultan II. Abdulhamid*, İstanbul, Sebil yayınları, 2007.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Ulu Hakan II. Abdulhamid Han*, İstanbul Büyük Doğu yayınları, 15. baskı, 2007.

Mardin, Şerif, *Jön Türklerin siyasi fikirleri 1895-1908*, İstanbul, İletişim yayınları, 2003.

Öke Mim Kemal, «Arapların Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması», *İki tarafın bakış açısından Türk-Arap Münasebetleri*, İstanbul, IRCICA, 2000.

Kayalı Hasan, *Jön Türkler ve Araplar, Osmanlılık, erken Arap milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, İstanbul, Tarih vakfı yurt yayınları, 2. baskı 1998.

Refik Şakir en Nedşe, (çev), Necmeddin Gevri, *Sultan II. Abdulhamid ve Filistin*, İstanbul, Semerkand yayınevi, 2007.

Yavuzhanlı Osmanoğlu, *Sultan Abdulhamid Han hakkında meşhurların itirafları*, İstanbul, Çamlıca basım yayını, 2007.

Mevlânâzade Rifat, (çev), Berire Ülgenci, *31 Mart, bir ihtilalin hikayesi*, İstanbul, Pınar yay. 1996.

Mahmud Esad b. Seydişehri, *Yabancıların kaleminden Sultan İkinci Abdulhamid Han*, İstanbul, Çamlıca basım yayını, 2007.

52 Bakınız, İhsan Süreyya Sırma, *a.g.e.*, ss.117-125.